

СОЦІАЛЬНО-АНТРОПОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ В УКРАЇНСЬКІЙ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ 1917-1991 РР.

Загородня Алла Анатоліївна

ORCID ID: 0000-0003-2418-1670

доктор педагогічних наук, професор, головний науковий
співробітник відділу історії та філософії освіти
Інститут педагогіки НАПН України, Україна

Соціально-антропологічний підхід в українській філософії освіти 1917-1991 рр. дозволяє проаналізувати еволюцію взаємодії людини, природи, суспільства в історичному, соціальному, біологічному контексті. В свою чергу, саме філософські знання дають педагогічній антропології загальні уявлення про людину, її природу і місце в світі і водночас є базисом педагогічних поглядів на сутність, цілі і завдання педагогіки. Значний внесок в обґрунтування цього питання зробив І. Зязюн (1938-2014 рр.), який, інтерпретуючи місце соціально-антропологічних ідей в контексті української філософії освіти, відводив значне місце людині, її місцю в світі та структурі освітнього процесу, зокрема. Отже, актуальність зрушених дослідником соціально-антропологічних питань, що ґрунтуються на філософії освіти, змушує звернутись до його наукової спадщини.

Педагогічна антропологія трактує філософсько-педагогічні ідеї в контексті педагогіки, вивчаючи різні освітні концепції з точки зору людської природи, місця людини у світі в цілому, а особливо в освітніх структурах. Використовуючи різноманітні філософсько-антропологічні ідеї, вона дає педагогіці відповідь на запитання: хто така людина - мета чи засіб, об'єкт чи суб'єкт педагогічних відносин у процесі навчання? Водночас її можна розуміти й оцінювати як особистість (самоціль), істоту, яка реалізує себе в різноманітному, вільному й творчому спілкуванні з іншими, або як автоматичну, автономну й безособову особистість [1; 2; 3; 4].

В цьому контексті є цікавою типологізація концепцій освіти крізь призму філософсько-антропологічного принципу за І. Зязюном. Об'єктна парадигма акцентує увагу на цілеспрямованому впливі на учня в умовах більш чи менш строго керованої педагогічної системи. Натомість суб'єктна парадигма акцентує увагу, на основи вільного саморозвитку особистості, її самокерівництва. В контексті світоглядних поглядів І. Зязюна, відкрита модель людини та освіти, заснована не тільки на новій суб'єктній (гуманітарній) парадигмі, але й на підґрунті попередніх систем, заснованих на об'єктній парадигмі, що поєднує інтереси людей та індивідів загалом з їх унікальними духовними параметрами. Таким чином, самонавчання та саморозвиток об'єднуються в тісному тандемі взаємозв'язку, адже вони постають вихідним продуктом учіння особистості людини і виступають як кості рівня пізнавальної активності.

На думку І. Зязюна [5], суб'єктивний підхід розглядає людину як повністю або переважно автономну істоту, сутність якої виводиться з самої людини, із суб'єктивного «Я». Кожна з окреслених освітніх парадигм має право на науковий аналіз в силу факту свого існування, однак також має і свої обмеження, оскільки відображає певну однобічність бачення та сприйняття людини, її цілісності як об'єкта і предмета освітнього процесу.

З позицій наукових поглядів І. Зязюна [6], соціально-антропологічні ідеї закладені в педагогічній науці та відображаються в розумінні багатогранності

особистості людини та сприйнятті її крізь призму суб'єктивного і об'єктивного, інтелектуального і емоційно-почуттєвого, раціонально-почуттєвого і ірраціонального, тілесного і духовного, природного і соціального.

Самонавчання та саморозвиток об'єднуються в тісному тандемі взаємозв'язку, адже вони постають вихідним продуктом учіння особистості людини і виступають як кості рівня пізнавальної активності, що розглядається як готовність особистості виходити за окреслені межі освітніх програм передбачених для проходження учнями в закладах освіти.

Заслуговує на увагу, виокремлена дослідником думка про те, що відкрита модель людини та освіти, заснована не тільки на новій суб'єктній (гуманітарній) парадигмі, але й на підґрунті попередніх систем, заснованих на об'єктній парадигмі, що поєднує інтереси людей та індивідів загалом з їх унікальними духовними параметрами. Так, філософсько-антропологічні засади педагогіки щодо трансформації освітнього простору, беруть початок з об'єктної і суб'єктної парадигм, яка витікає з об'єктно-суб'єктної природи людини.

Під таким освітнім простором розуміється створене педагогікою об'єктивне і суб'єктивне середовище, спочатку підпорядковане дитині як унікальній і самобутній особистості, що включає діалектично взаємопов'язаний процес її інтеграції, адаптації та індивідуалізації. Реальність, створена проєкціями, характеризується не стільки запереченням і відкиданням попереднього педагогічного досвіду, скільки напрямком конвергенції та злиття у відкритих освітніх моделях різних педагогічних та антропологічних традицій, покликаних забезпечити кожній дитині комфортне входження в постійну природні основи розширеного та складного інтелектуального світу. Для координації її життєдіяльності та забезпечення повноцінного розвитку навчання орієнтація дитини на зовнішній світ і світ внутрішній повинні співіснувати [8; 9].

І. Зязюн зазначав [7], що у такий спосіб соціально-антропологічна модель освіти має на меті забезпечити успішність її навчання та можливість формування та розвитку унікальних особистостей, здатних до діалогу, розуміння інших людей та інших культур, активно створюючи та перетворюючи зовнішнє середовище і внутрішнього світу, з почуттям відповідальності за наслідки вчинків.

Висновки. Підсумовуючи слід зазначити, що у соціально-антропологічній перспективі І. Зязюна, цілі і завдання освіти, її зміст, методи, засоби і форми повинні бути органічно включені в загальний педагогічний соціально-антропологічний простір, підґрунтям якого є різні концепції до визначення соціально-антропологічних ідей в українській філософії освіти. Евристична цінність парадигмальної концептуалізації та систематизації освітніх концепцій на філософії соціально-антропологічних засад полягає в тому, що вона дає уявлення про ту чи іншу освітню модель з точки зору її фундаментальних засад, якою завжди є дитина в освітньому просторі.

Так, подальші звернення до філософського осмислення соціально-антропологічних засад освіти і виховання є перспективними в плані подальшої дослідницької проблематики.

Список використаних джерел:

1. Загородня А. А. (2022). Соціальна антропологія в контексті освіти та виховання особистості (друга половина XIX століття) як чинник сучасних освітніх змін. Наука і техніка сьогодні. (11 (11). 95-106. [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-11\(11\)-95-106](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-11(11)-95-106). Вилучено з: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nts/article/view/2662>.

2. Загородня А. А. (2022). Соціально-антропологічні виміри у філософських рефлексіях освіти і виховання другої половини XIX століття. The 13th International scientific and practical conference «Modern directions of scientific research development», (June 15-17, 2022). BoScience Publisher, Chicago, USA. 489-491. Вилучено з: <https://sci-conf.com.ua/xiii-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-modern-directions-of-scientific-research-development-15-17-iyunya-2022-goda-chikago-ssha-arhiv/>.
3. Загородня А. А. (2022). Соціально-антропологічні ідеї освіти і виховання в осмисленні М. Коцюбинського. Наукові інновації та передові технології. (Серія «Педагогіка»). К.: Вид. група «Наукові перспективи». (8(10)). 56-66. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-8\(10\)-56-66](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-8(10)-56-66) Вилучено з: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/2189>.
4. Загородня А. А., Середіна І. А. (2022). Соціально-антропологічні ідеї освіти і виховання в науковому осмисленні феноменологів. Наукові записки Малої академії наук України. (2(24)). 37-43. <https://doi.org/10.51707/2618-0529-2022-24-05>.
5. Зязюн І. А. (2012). Немає педагогіки без педагога... Рідна школа: щоміс. наук.- пед. журн. / М-во освіти і науки України. Київ: Рідна школа. (4-5). 19-23.
6. Зязюн І. А. (2008). Філософія педагогічної антропології. Професійна освіта: педагогіка і психологія (Польсько-український українсько-польський щорічник). (10). 51-59.
7. Зязюн І.А. (2000). Концептуальні засади теорії освіти в Україні. Педагогіка і психологія професійної освіти. (1). 11-24.
8. Мозговий В. Л. (2019). Культурологічний аспект педагогічної антропології. ВП «Миколаївська філія Київського національного університету культури і мистецтв». 107-109.
9. Ничкало Н. Г. (2017). Прогностичність наукової спадщини академіка Івана Зязюна. Наукова спадщина академіка Івана Зязюна у вимірах сучасності й майбутнього: зб. матер. І Міжнар. науково-практ. конф. (30-31 березня 2017 р., м. Київ) / ред. колегія: В. П. Андрущенко, В. Г. Кремень, Н. Г. Ничкало ; укл. Н. В. Гузій. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. 13-20. (339).